

XVI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách

Valtice

19. – 21. června

*Formování územních identit v oblastech
s intenzivně přeměněnou krajinou –
přírodní symbolika Karlovarského, Ústeckého a
Libereckého kraje*

Miroslav Šifta
KSGRR

Přírodovědecká fakulta UK v Praze

Úvod: Tematické zaměření výzkumu

- regionální rozvoj – institucionální směry (důraz na endogenní zdroje rozvoje, kvalitu prostředí)
  - regionální identita – identita regionu (vnitřní i vnější)
  - potenciál pro formování a reprodukci RI
  - mechanismy, procesy, aktéři a subjekty s vlivem na formování a reprodukci RI
-
- ▶ Grantový projekt GA ČR č. P404/12/1112 (2012–2014)
Formování územních identit v oblastech s intenzivně přeměněnou krajinou
  - ▶ Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK v Praze, katedra geografie PŘF UJEP v Ústí nad Labem

Úvod

- ▶ regionální identita problémových oblastí: regiony s intenzivně přeměněnou krajinou (KV, UST, LB kraj)
- ▶ otázka formování regionální identity je součástí strategií rozvoje regionů
- ▶ dosud nedostatečně probádaná role přírodních symbolů / dědictví v procesu formování identit (regionálního vědomí i utváření image regionu)
  - pásmo vnějšího a vnitřního pohraničí
  - výrazné proměny ve 20. století (odsun, dosídlení, industrializace)
  - přetváření územních identit

Cíle příspěvku

- ▶ posoudit úlohu přírodní symboliky při formování regionální identity a utváření image regionu v zájmovém území 3 krajů
- ▶ porovnat diferenciaci přírodní symboliky v reprezentaci regionů různých měřítek (kraj – mikroregion – obec)
- vyhodnotit výstupy výzkumu veřejného mínění obyvatel Česka: přírodní symboly krajů ve vědomí populace
- porovnat vnímání přírodních symbolů obyvateli krajů a respondenty z jiných částí Česka (vnější a vnitřní image)
- analyzovat odraz přírodního dědictví a bohatství v grafických symbolech regionů
- porovnat výběr přírodních symbolů deklarovaných respondenty s přírodní charakteristikou krajů prezentovanou v sekundárních zdrojích

Výchozí předpoklady

- ▶ A) přírodní symbolika hraje důležitou roli v procesu formování regionálního vědomí i při utváření image regionů
- ▶ B) v dosídlených krajích je kladen vyšší důraz na přírodní symboliku, rozdíl mezi vnitřním a vnějším image (zatímco místní vnímají detaily a místní specifika / konkrétní symboly, vnější – pod vlivem vzdělávání a médií – pouze „tradiční“ nejvýznamnější, obecně definované symboly)

Zdroje informací:

1. databáze výstupů šetření CVVM pro projekt GA ČR
2. internet – znaky, loga institucí (kraje – mikroregiony – MAS – CHKO, NP, ...)
3. internet – znaky obcí jednotlivých krajů (KV, UST, LB)

Potenciál přírodních prvků pro formování územních identit

- **přírodní** (FG podmínky) – pohoří, hory, vodní toky, prameny, přírodní katastrofy
  - **socio-ekonomické** – využití přírodních zdrojů (v minulosti – těžba, nyní – rekreace, turismus, lázeňství)
  - **socio-kulturní** – tradice, pověsti, události, osobnosti s vazbou na přírodní prostředí, dědictví krajiny
  - **institucionální** – územní ochrana, sdružování aktérů (reg. roz.), instituce veřejné správy – státní správy, samosprávy, mikroreg. sdružení obcí, obce)
-
- mění se podmínky pro identifikaci a využití symbolů...
  - posílit vnitřní sounáležitost nebo zlepšit image navenek?

Hory a pohoří

Krušné hory, Jizerské hory i Krkonoše

- ▶ Rekreace: sportovní střediska, turistické cíle
- ▶ legislativní ochrana, ekologické aktivity
- ▶ podnikání, zdroj příjmů
- ▶ názvy regionálních sdružení, iniciativ i aktivit
- ▶ sepětí s lidovými pověstmi a legendami – vyhaslé symboly kraje
- ▶ nepřerušené tradice
  - Krakonoš
  - doktor Kittel
  - Říp – praotec Čech
  - vrch Vladař na Karlovarsku
  - Milešovka a Střekov v Ústeckém kraji
  - Ještěd, Trosky a Bezděz v Libereckém kraji
- ▶ kulturní prolínání českého a německého živilu v regionech

Vodní toky

Ohře, Labe, Jizera

- ▶ význam pro image regionu
- ▶ Labe – největší česká řeka, nejvýznamnější vodní cesta
- ▶ Ohře – vodní nádrže (Nechranice, Skalka)
- ▶ elektrárny
- ▶ vodácký sport
- ▶ úrodné nížiny podél toků
- ▶ časté a poměrně ničivé záplavy
- ▶ názvy regionálních institucí a aktivit
- ▶ tradice vlastivědné produkce

Přírodní bohatství

Karlovarský kraj

- ▶ zdroje termálních, minerálních i léčivých vod
- ▶ naleziště nerostných surovin

Ústecký kraj

- ▶ těžba hnědého uhlí (Mostecká uhelná pánev)
- ▶ rudy barevných kovů
- ▶ kámen (děčínská žula, pískovec)
- ▶ minerální a léčivé prameny (Teplice)

Liberecký kraj

- ▶ těžba kamene (žula, čedič,...)
- ▶ naleziště uranových rud
- ▶ níže položené lokality krajů – centra zemědělské produkce

Přírodní a krajinné symboly Karlovarského, Ústeckého a Libereckého kraje očima obyvatel Česka – šetření CVVM

- ▶ míra vnímání přírodní symboliky jednotlivých krajů jejich obyvateli i respondenty z jiných krajů Česka

Metodologie:

- ▶ šetření realizováno pro grantový projekt CVVM Sociologického ústavu AV ČR v prosinci 2012
- ▶ otázky zaměřeny především na subjektivní hodnocení vybraných krajů
- ▶ **1047 respondentů** ze všech krajů Česka
- ▶ kvótní výběr respondentů
- ▶ obyvatelé sledovaných krajů zastoupeni 152 respondenty (14,5 %)
  - 30 obyvatel Karlovarského kraje (2,9 %)
  - 35 obyvatel Libereckého kraje (4,2 %)
  - 87 Ústeckého kraje (7,9 %)
- ▶ české kraje – 629 respondentů (60 %)
- ▶ moravské (vč. kraje Vysočina) – 418 respondentů (40 %)

Analýza výsledků šetření CVVM

- ▶ výchozí otázka:

„Zamyslete se a pokuste se jedním nebo několika slovy vyjádřit, co je nejcharakterističtějším symbolem krajů.“

- ▶ výběr charakteristického (přírodního) symbolu krajů
- ▶ kvantitativní zpracování relevantních odpovědí
- ▶ stanovení stupně významu přírodního symbolu a variabilita výběru
  - představa respondentů o kraji
  - posouzení poměru pozitivního a negativního vnímání krajiny
- ▶ konfrontace s přírodní charakteristikou krajů

Karlovarský kraj

3 čteněji volené symboly (z 12) krajinného nebo přírodního rázu

symbol lázní a lázeňských měst

– 583 respondentů (56,1 %)

prameny (vřídlo, termální vody)

– 30 respondentů (2,9 %)

minerální voda (minerálka)

– 19 respondentů (1,8 %)

KV – shrnutí

- ▶ nejvyšší podíl „lázně a lázeňská města“
(nejsou vnímány jako přímá součást přírody)
- ▶ krajinná symbolika regionu je nečetná
- ▶ přírodní unikáty zůstávají nepovšimnuty
- ▶ přírodní potenciál kraje je vnímán pozitivně,
ale v omezené míře
- ▶ dva negativní prvky: těžba uranu a znečištěné
ovzduší

Ústecký kraj

4 čteněji volené přírodní symboly
(z 8)

těžba uhlí, doly a lomy

– 158 respondentů (15,2 %)

znečištěné ovzduší a životní prostředí

– 85 odpovědí (8,2 %)

příroda (Českosaské Švýcarsko, Boží Dar, Pravčická brána, Říp, Krušné hory)

– 47 odpovědí (4,5 %)

Labe a Polabí

– 30 respondentů (2,9 %)

UST – shrnutí

- ▶ přírodní symbolika zastoupena nejméně (31,8 % dotázaných)
- ▶ převládly symboly plynoucí z devastace krajiny a životního prostředí – negativní image regionu
- ▶ více konkrétních přírodních lokalit – potenciál formování územní identity kraje: Labe, Polabí, Českosaské Švýcarsko, Boží Dar, Pravčická brána, Říp, Krušné hory

Liberecký kraj

3 (5) volené symboly související s krajinným rázem

hory a příroda

(Krkonoše, Jizerské hory, Český ráj)

– 191 respondentů (17,5 %)

lyžování a zimní sporty

– 156 respondentů (15,0 %)

turistika

– 22 respondentů (2,1 %)

sníh a zima

– 8 respondentů (0,8 %)

povodně

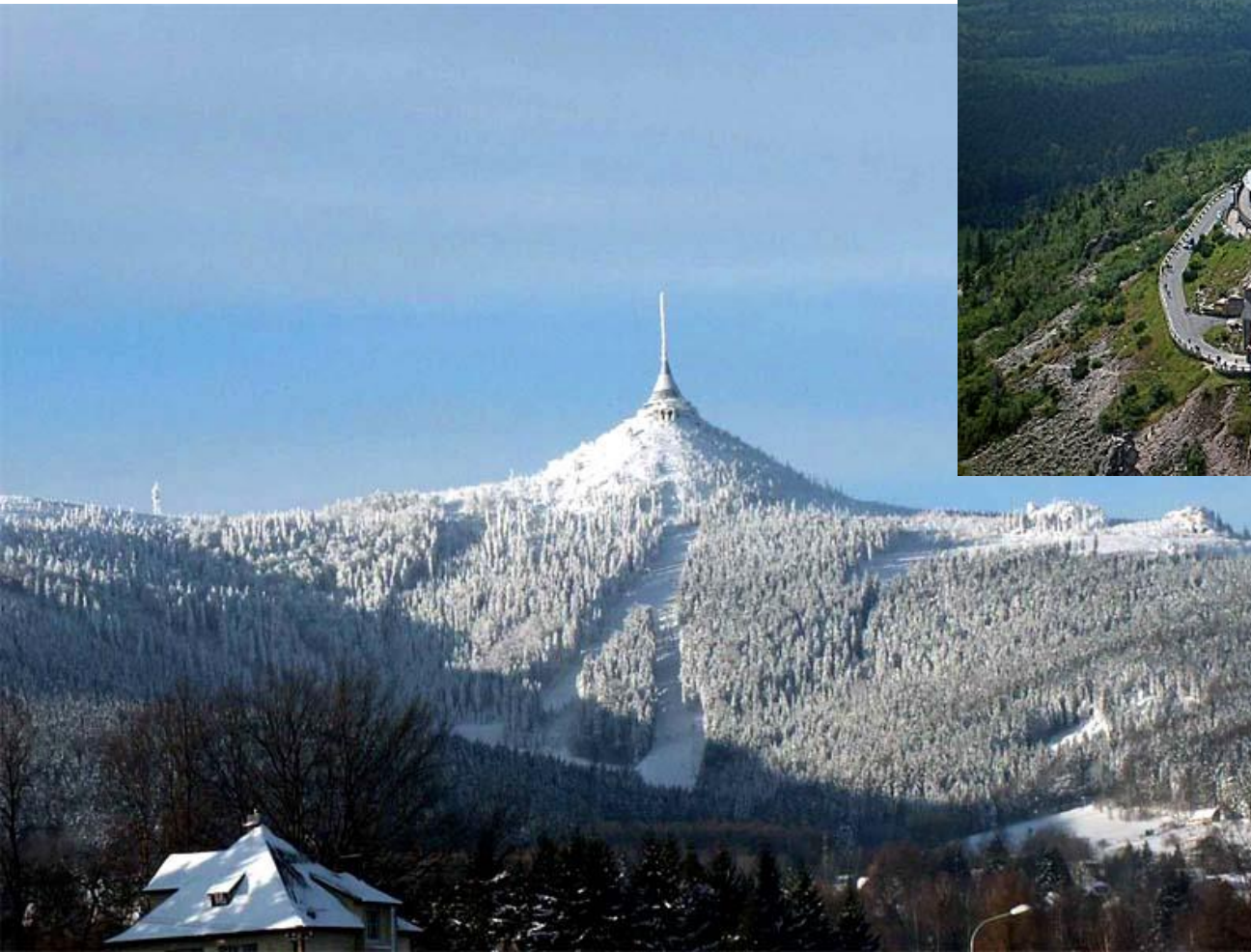
– 8 respondentů (0,8 %)

Ještěd – architektonický i přírodní symbol kraje

227 respondentů (21,7 %)

LB – shrnutí

- ▶ převládají krajinné dominanty – Ještěd, oblast Českého ráje, Krkonoše i Jizerské hory
- ▶ symbolické jsou aktivity a fenomény spjaté s horami (lyžování, turistika, sníh, zima
- ▶ zdejší přírodní symboly vnímány pozitivně
- ▶ negativní symboly spíše ojedinělé (povodně, těžba uranu, znečištěné ovzduší)

Závěry šetření CVVM

- ▶ krajinný ráz a přírodní bohatství krajů nejsou ve vnímání respondentů nejvýraznějším symbolem
- ▶ celkový počet zvolených přírodních symbolů poměrně vysoký (málo konkrétních prvků)
- ▶ ve vnímání přírodních specifik není rozdíl mezi vnějším a vnitřním obrazem
- ▶ malé povědomí o hodnotách přírodního dědictví mezi obyvateli krajů
- ▶ za symbolickou není považována příhraniční poloha krajů

Přírodní prvky v regionální symbolice Karlovarského, Ústeckého a Libereckého kraje

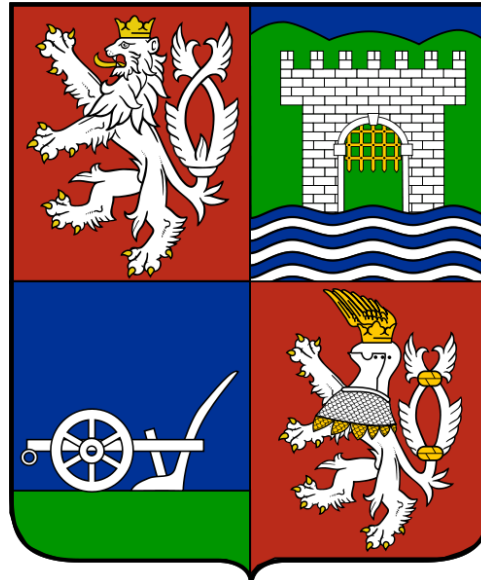
- ▶ porovnání výsledků šetření s odrazem přírodních charakteristik v grafických symbolech krajů

Metodologie:

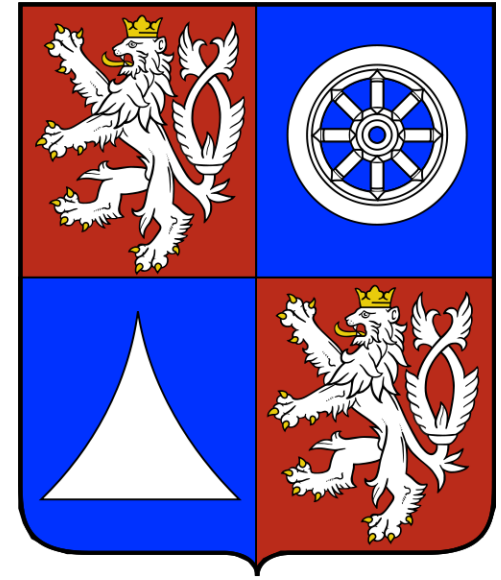
- ▶ vyhledány a sumarizovány přírodní motivy
- ▶ posouzen důvod a význam jejich umístění ve znacích

- ▶ znaky a loga krajů
- ▶ loga regionálních institucí
- ▶ loga regionálních produktů
- ▶ loga chráněných přírodních lokalit (NP, CHKO)
- ▶ obecní znaky (700 obcí, 517 znaků)

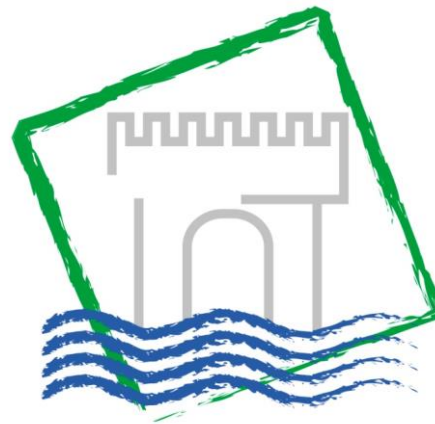
Karlovarský kraj

Ústecký kraj

Liberecký kraj

Mikroregiony

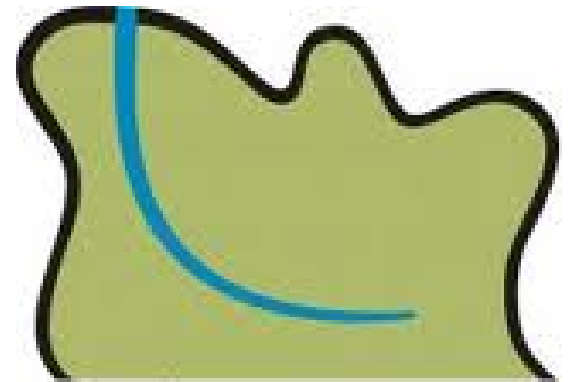
Svazek obcí
**KAMENNÉ
VRCHY**

Karlovarský kraj

PODRIPSKO.CZ

Ústecký kraj

FRÝDLANTSKO

Liberecký kraj

MÁCHŮV KRAJ

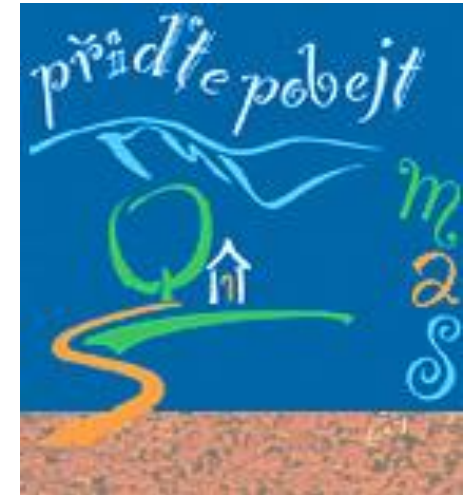
Místní akční skupiny

Karlovarský kraj

Ústecký kraj

Liberecký kraj

Regionální produkty

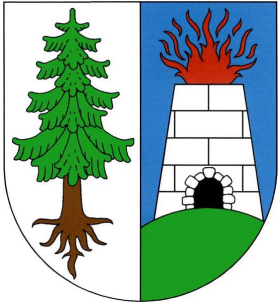
CHKO a NP

Přírodní symbolika v obecních znacích

- ▶ odraz krajinných a přírodních specifik místa
- ▶ prostředek prezentace obcí, posílení image
- ▶ četnost přírodních motivů zpracována kvantitativně – východisko pro posouzení využití přírodního potenciálu k posílení regionálního vědomí i utváření image regionu

- ▶ analyzováno 517 existujících obecních znaků
  - Karlovarský kraj – 112
  - Ústecký kraj – 247
  - Liberecký kraj – 158

přírodní prvky odrážející se v obecních znacích

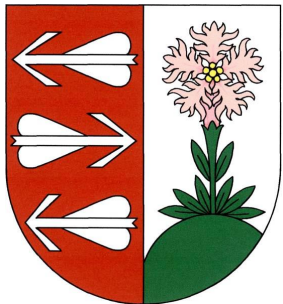
prvek stromu – lesnatost oblasti

KV-UST-LB
(112-247-158)
(15-24-31)

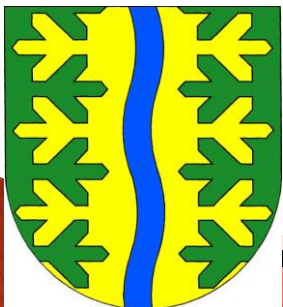
symbol pohoří, hor, skal

(24-36-24)

figury zachycující typickou flóru místa a zeleň

(9-23-20)

vodní toky a vodní plochy

(15-37-18)

Závěry

- ▶ příroda / krajina, přírodní prvky, přírodní bohatství i přírodní dědictví mají výrazný potenciál pro formování územní identity
- ▶ přírodní symboly jsou vnímány obyvateli krajů i jiných částí Česka jako relativně významné (není patrná diferenciacce ve vnímání krajů mezi obyvateli kraje, Čech a Moravy)
- ▶ přírodní symboly jsou úzce spjaty s místy rekreace, turismu a sportu
- ▶ pozitivní potenciál územní identity tvoří přírodní symboly spjaté s dalšími kulturními funkcemi (lázně, Ještěd)
- ▶ povědomí o přírodních symbolech je determinováno společensky a mediálně diskutovanými ekologickými a hospodářskými rysy

Závěry

- ▶ existence pozitivních i negativních přírodních symbolů jako prvků potenciálu pro formování RI (pozitivně vnímaná hornická tradice vs. devastace krajiny a ekologická zátěž tvoří negativní symboly regionu)
- ▶ přírodní dědictví, bohatství i další prvky jsou četně prezentovány v grafických symbolech krajů, mikroregionálních sdružení, obcí i dalších institucí
- ▶ obyvatelé nezaměřují svůj zájem na příhraniční polohu kraje
- ▶ nepovšimnuta zůstává většina chráněných přírodních lokalit
- ▶ obyvateli je opomíjena role tradic a vlastivědného potenciálu krajů, ale příslušné regiony ji ke své prezentaci využívají
- ▶ v LB v grafických symbolech inspirace přírodním dědictvím převládá, v UST je pouze průměrná a v KV je podceněna

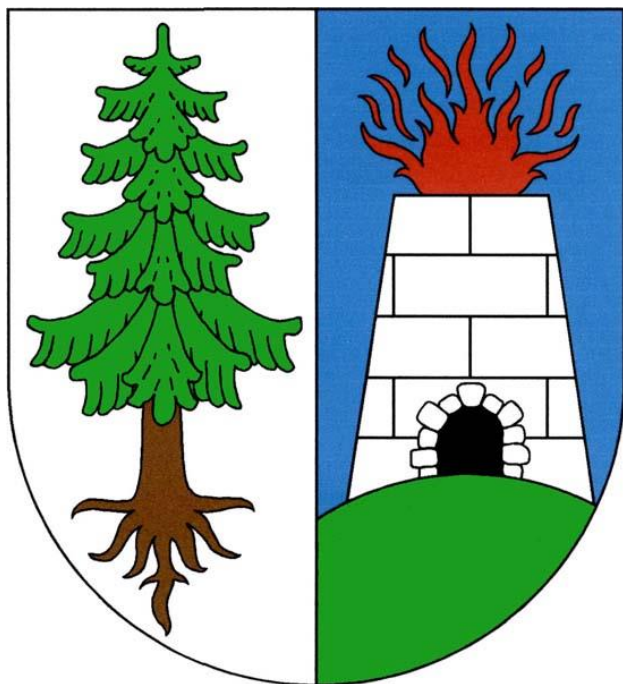
Děkuji za pozornost!

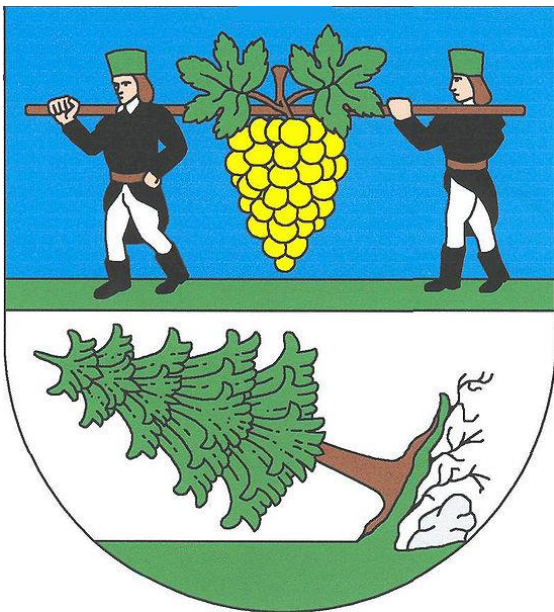
mira.sifta@seznam.cz

prvek stromu (častěji jehličnan) – lesnatost oblasti

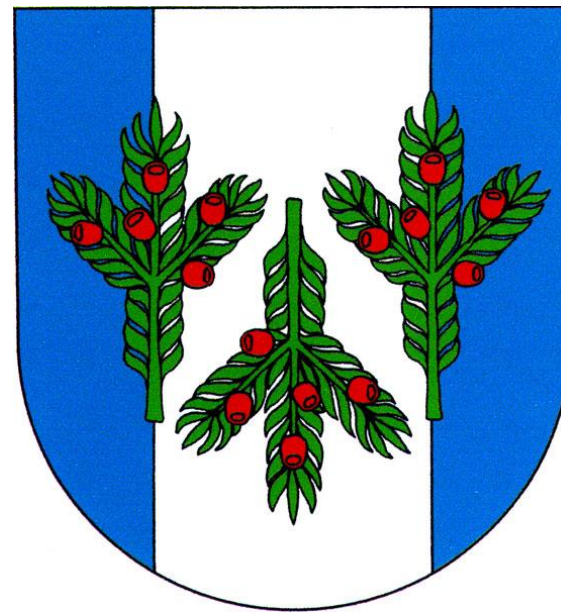
Karlovarský kraj – 15 znaků

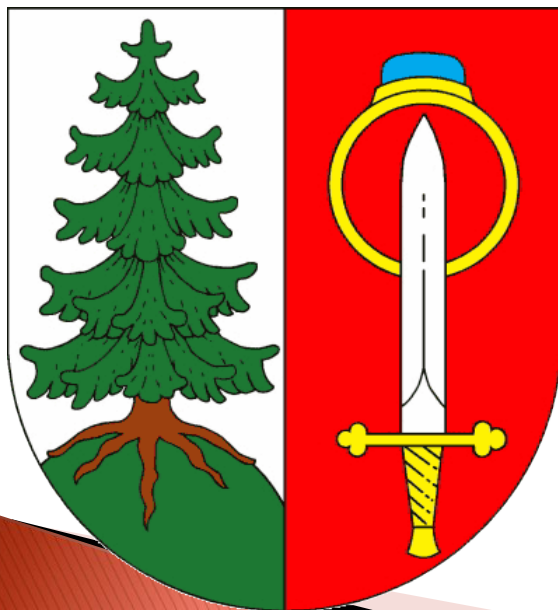
Smolné Pece, Šindelová

Ústecký kraj
24 znaků

Vejprty, Tisá

Liberecký kraj
31 znaků

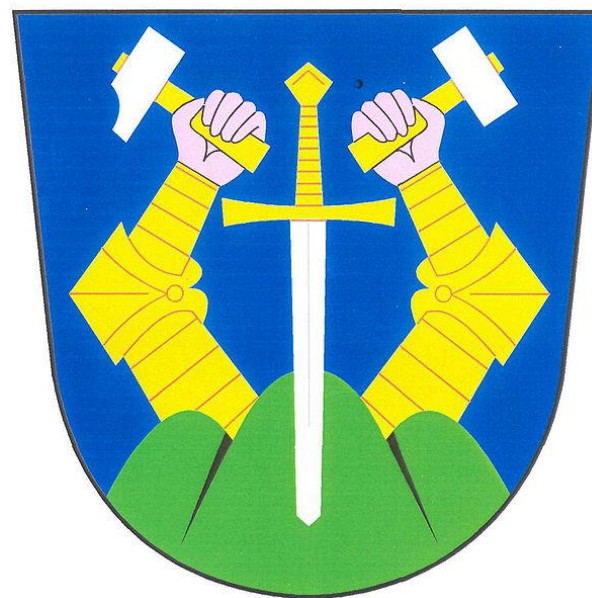
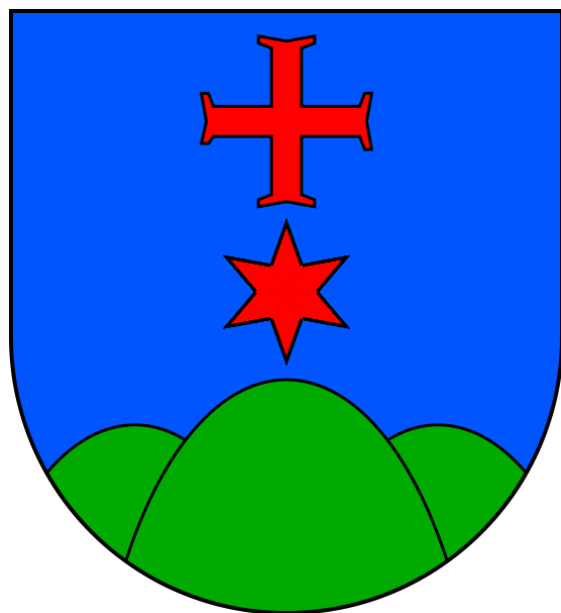

Mříčná, Krásný L

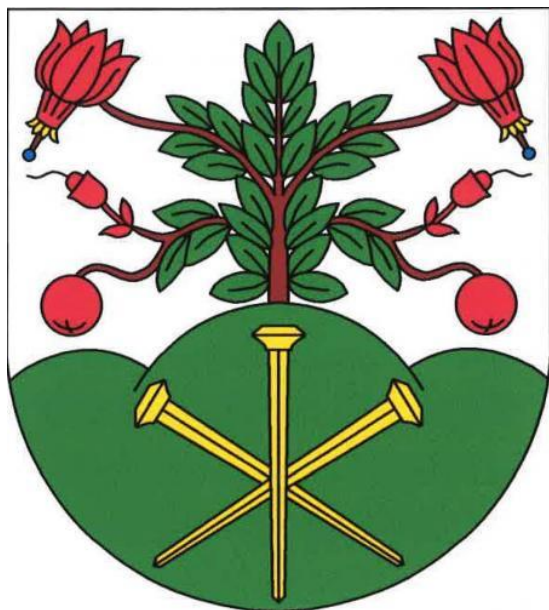

symbol pohoří, hor, skal

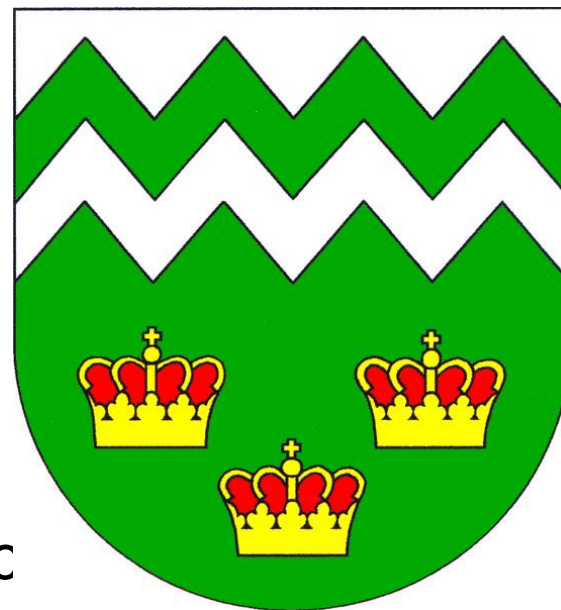
Karlovarský kraj – 24 znaků

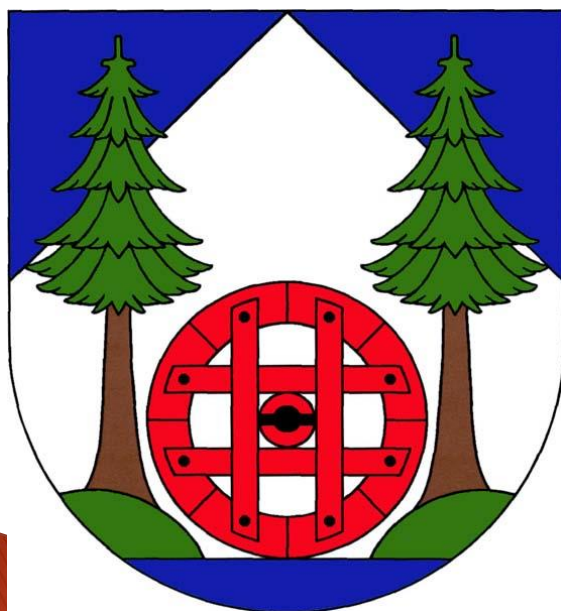
Chlum sv. Maří, Hory

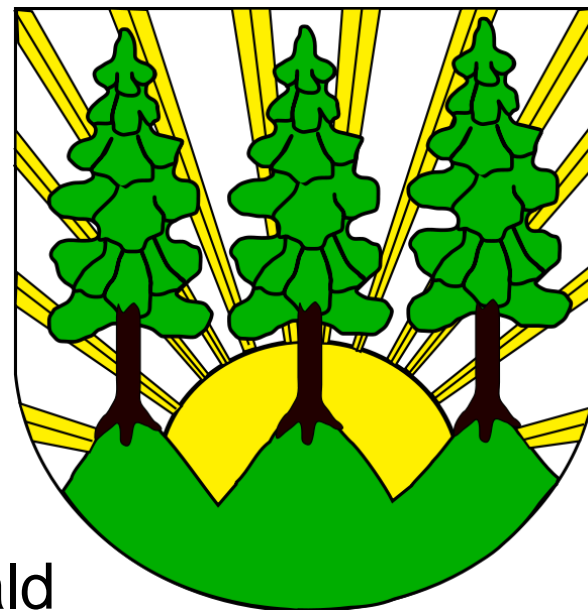
Ústecký
kraj
36 znaků

Kalek, Libouchec

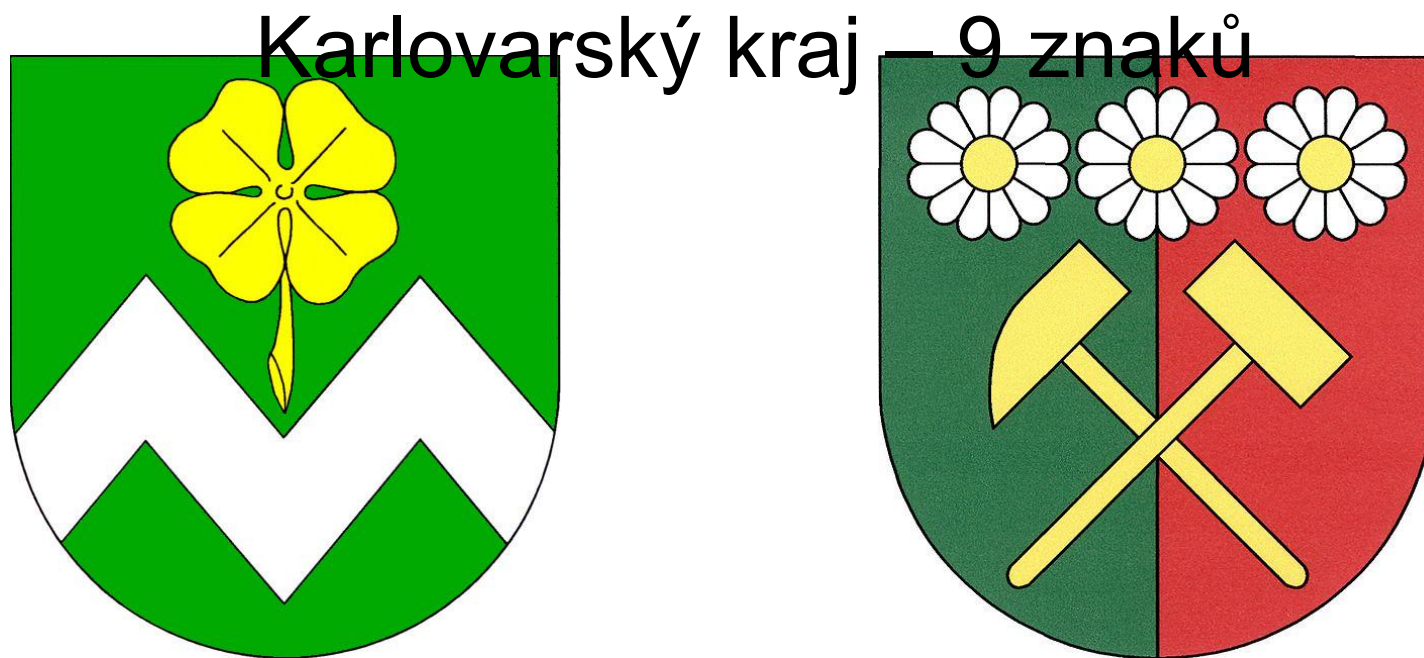

Liberecký
kraj
24 znaků

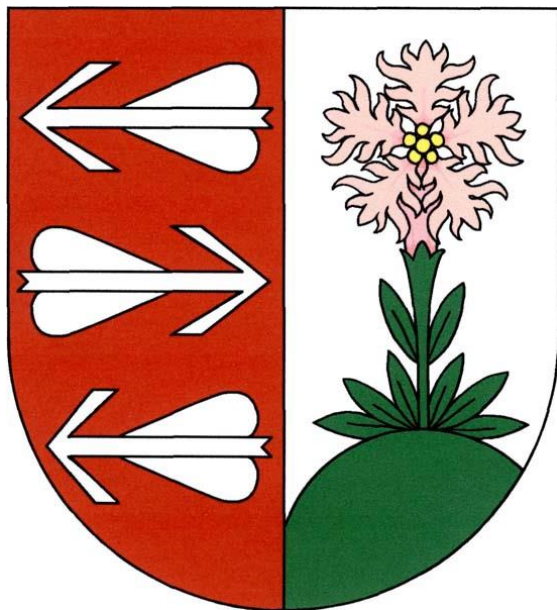

Albrechtice, Tanvald

figury zachycující typickou flóru místa a zeleň

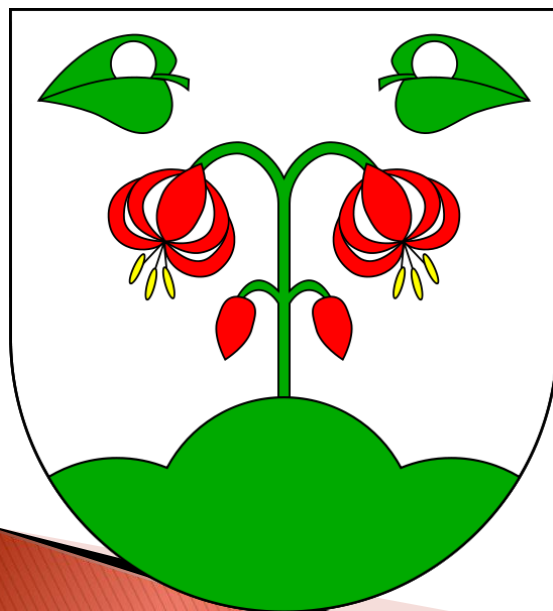
Merklín, Dolní Rychnov

Ústecký kraj
23 znaků

UL – Kleneč, Dobříň

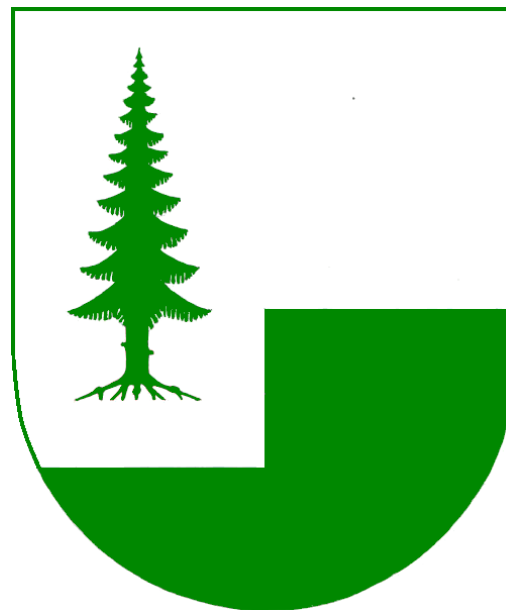

Liberecký
kraj
20 znaků

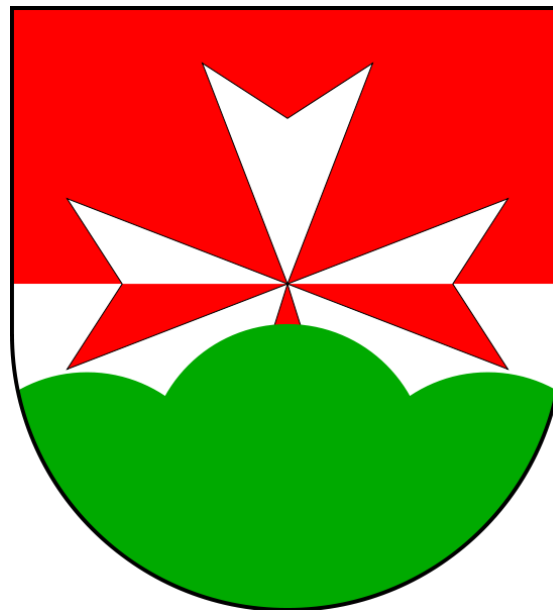

Svor, Svojek

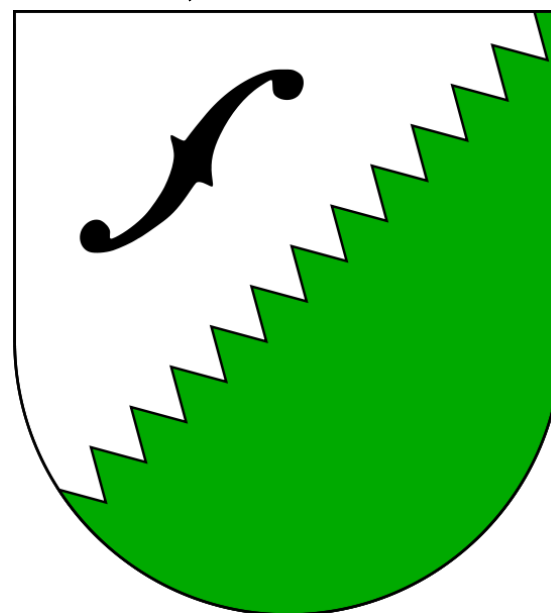
heraldická zeleň – odkaz k hojnosti lesů a luk

Karlovarský kraj – Vysoká Pec, Valy

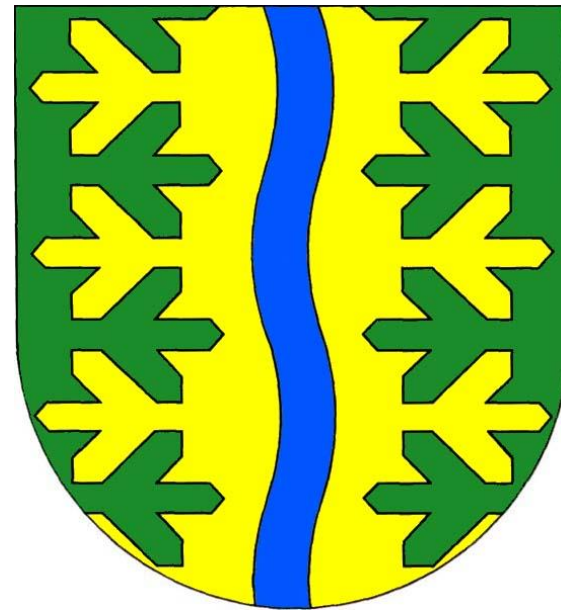
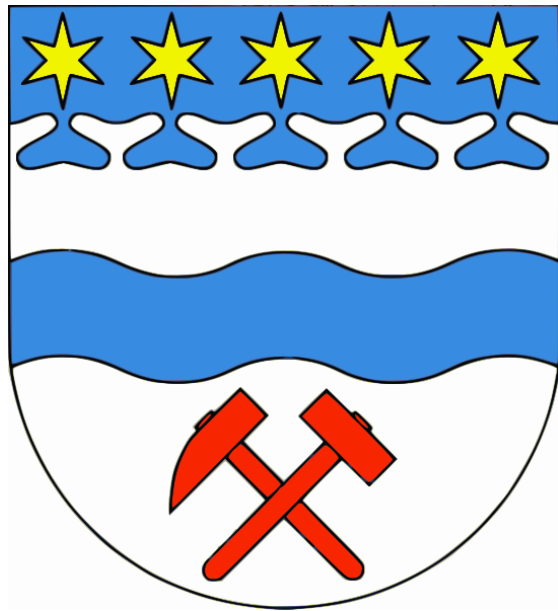
Ústecký kraj - Jílové, Staňkovice, okr. Litoměřice

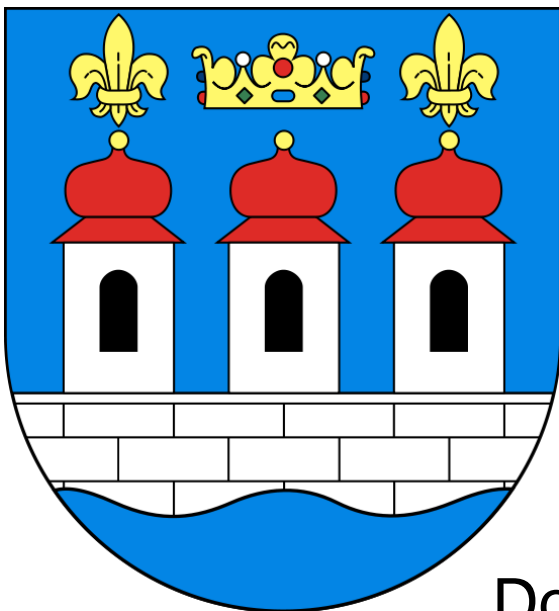
Liberecký kraj – Oldřichov v Hájích, Paseky nad Jizerou

vodní toky a vodní plochy

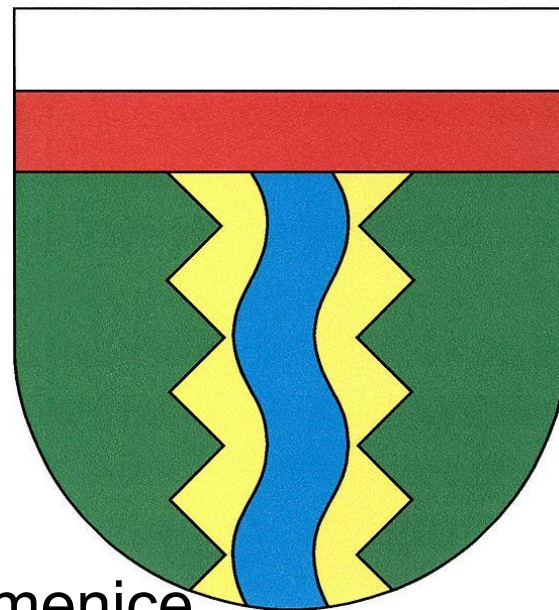
Karlovarský kraj - 15 znaků

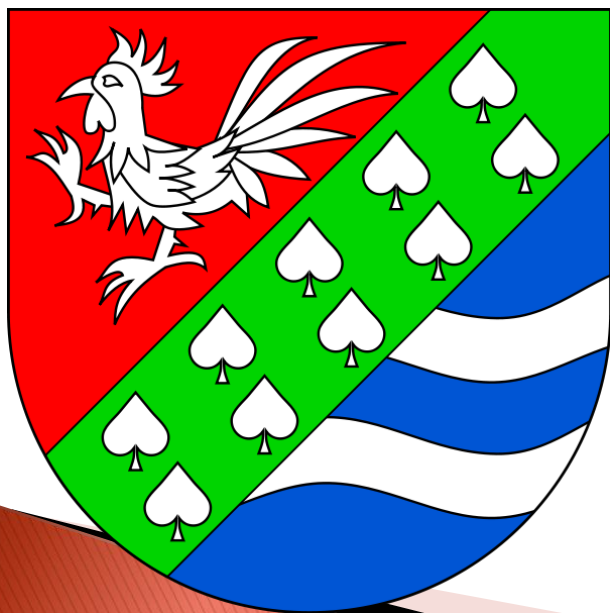
Bublava, Stará Voda

Ústecký kraj
37 znaků

Doksany, Srbská Kamenice

Liberecký
kraj
18 znaků

Radimovice, Plav

prameny a vřídla

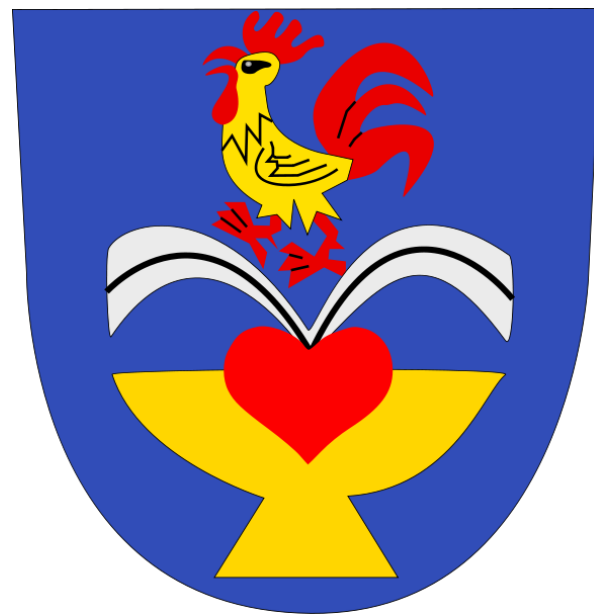
Karlovarský kraj – 4 znaky

Mariánské Lázně, Konstantinovy Lázně

Liberecký kraj 1 znak

Lázně Libverda

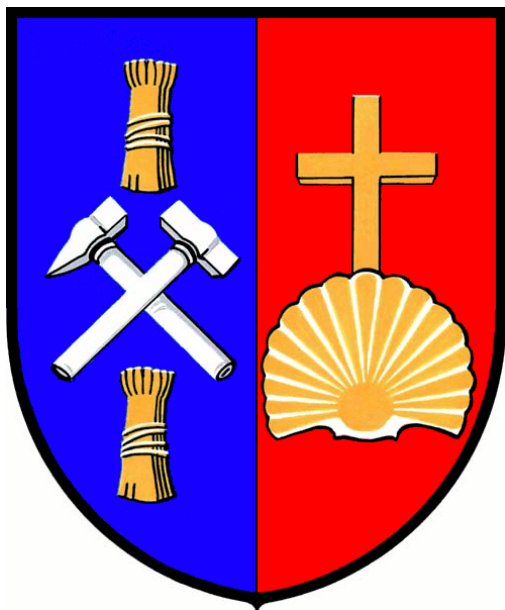
Přírodní bohatství

hornictví

Karlovarský kraj – 26 znaků

Citice, Pila

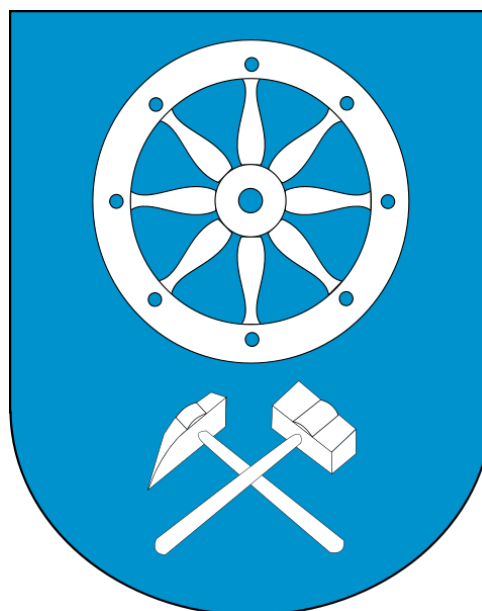

Ústecký kraj
15 znaků

Srbice, Malé Březno

Liberecký kraj
1 znak

Nové Město pod Smrkem

těžba kaolínu

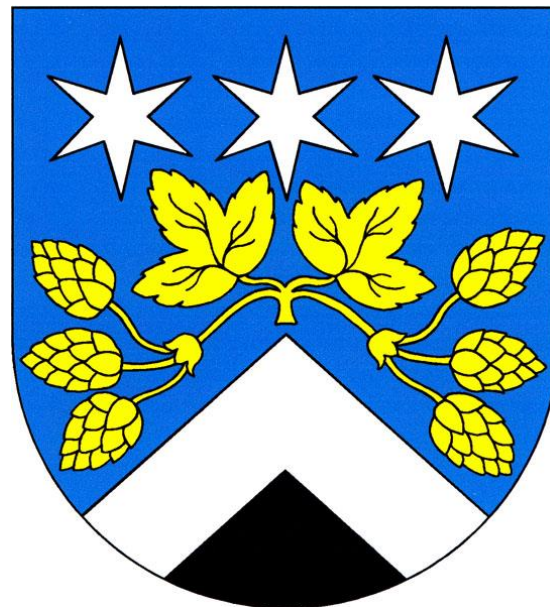
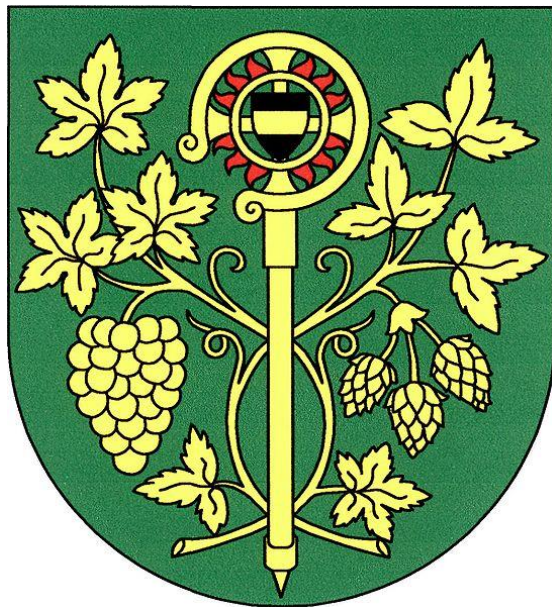
Karlovarský kraj – 3 znaky

Nová Role, Božíčany

chmel

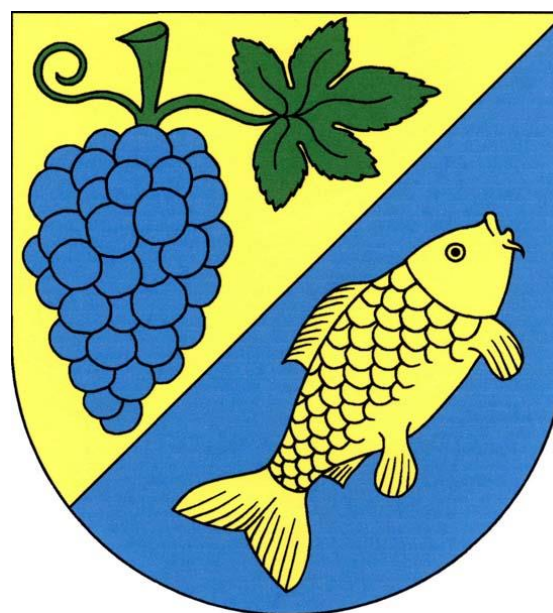
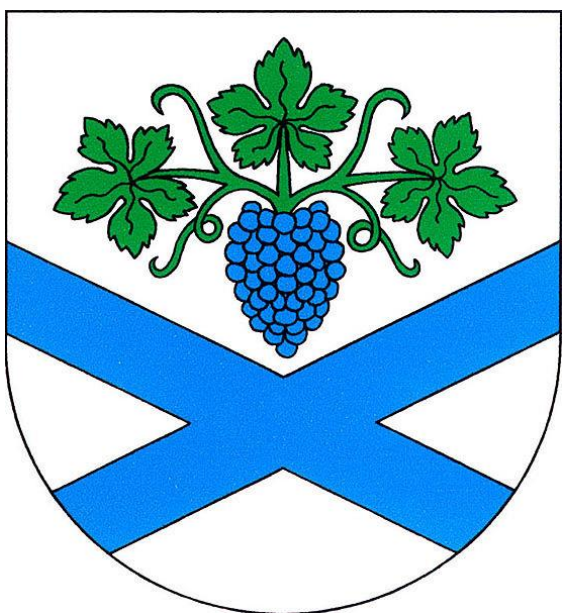
Ústecký kraj – 15 znaků

Blšany, Tuchořice

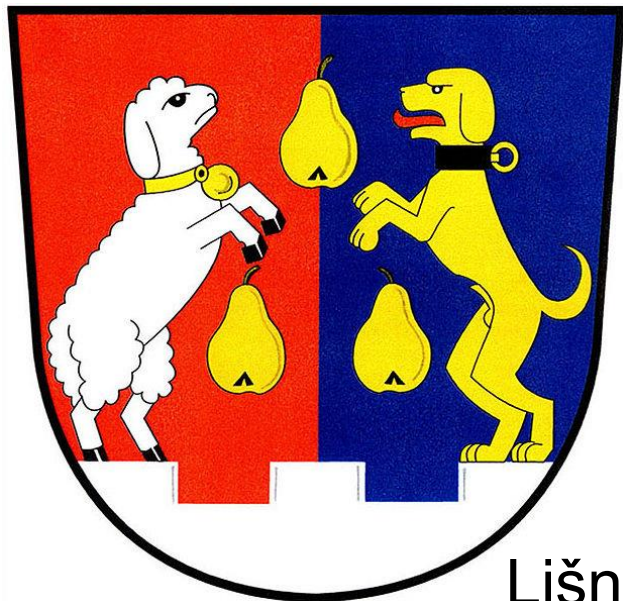
vinná réva

Ústecký kraj – 3 znaky

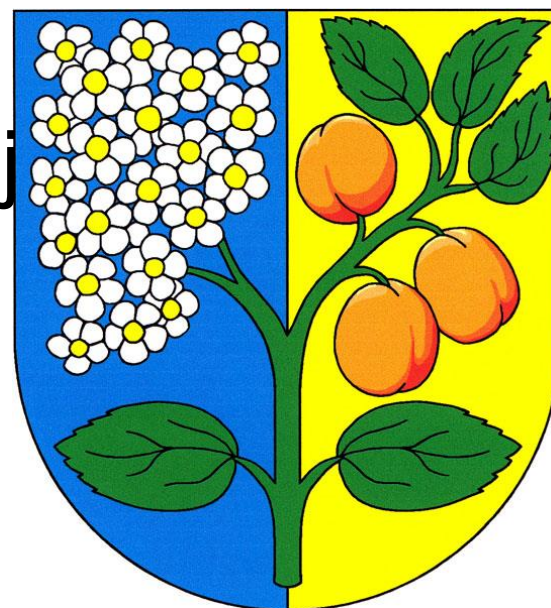

Obrnice, Kyškovice

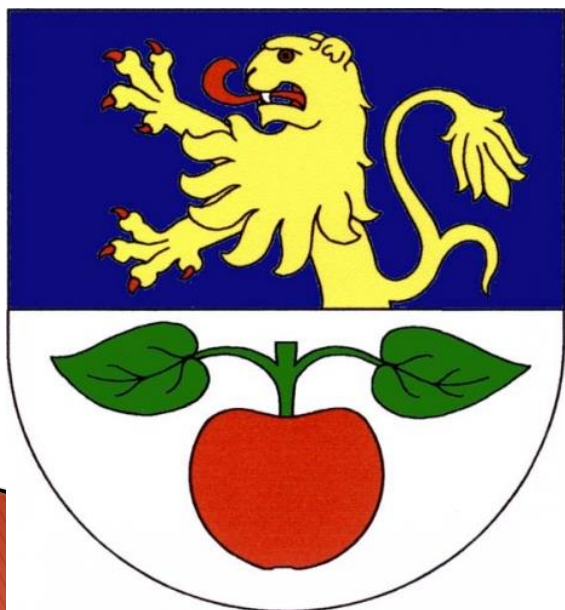
ovoce, ovocné stromy

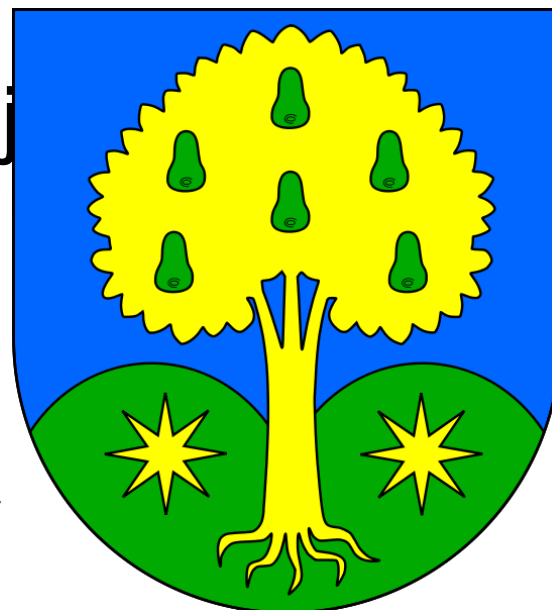
Ústecký kraj
16 znaků

Lišnice, Prackovice nad Labem

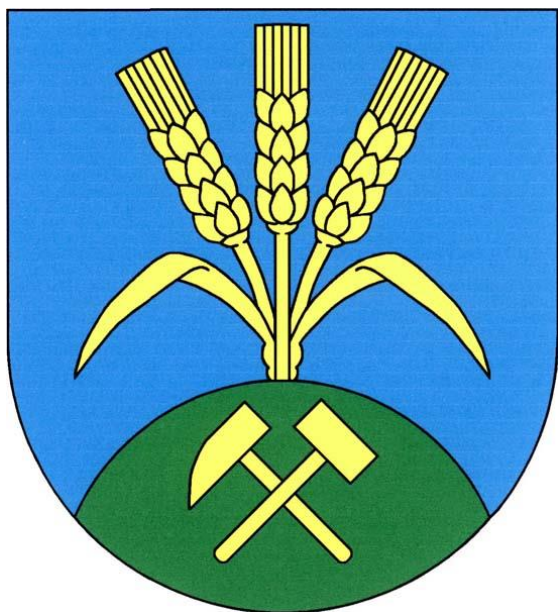
Liberecký kraj
2 znaky

Pěňčín, Peřimov

klasy

Karlovarský kraj – 5 znaků

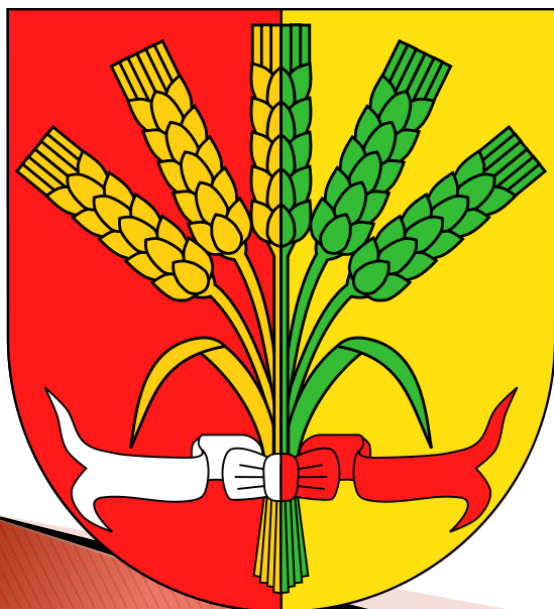
Dolní Nivy, Josefov

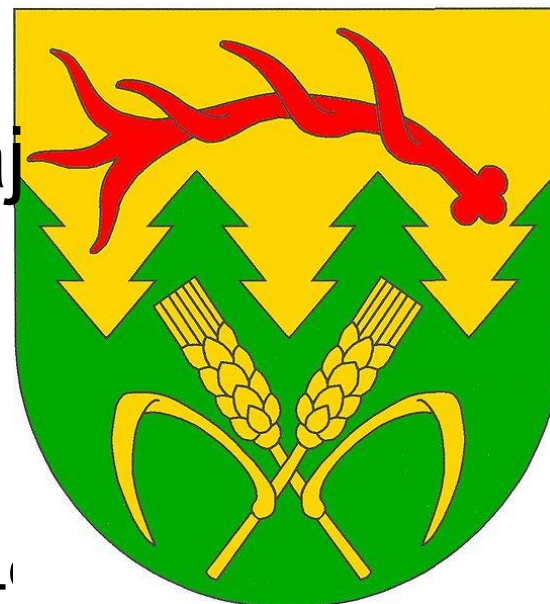
Ústecký kraj
29 znaků

Louka u Litvínova, Dušníky

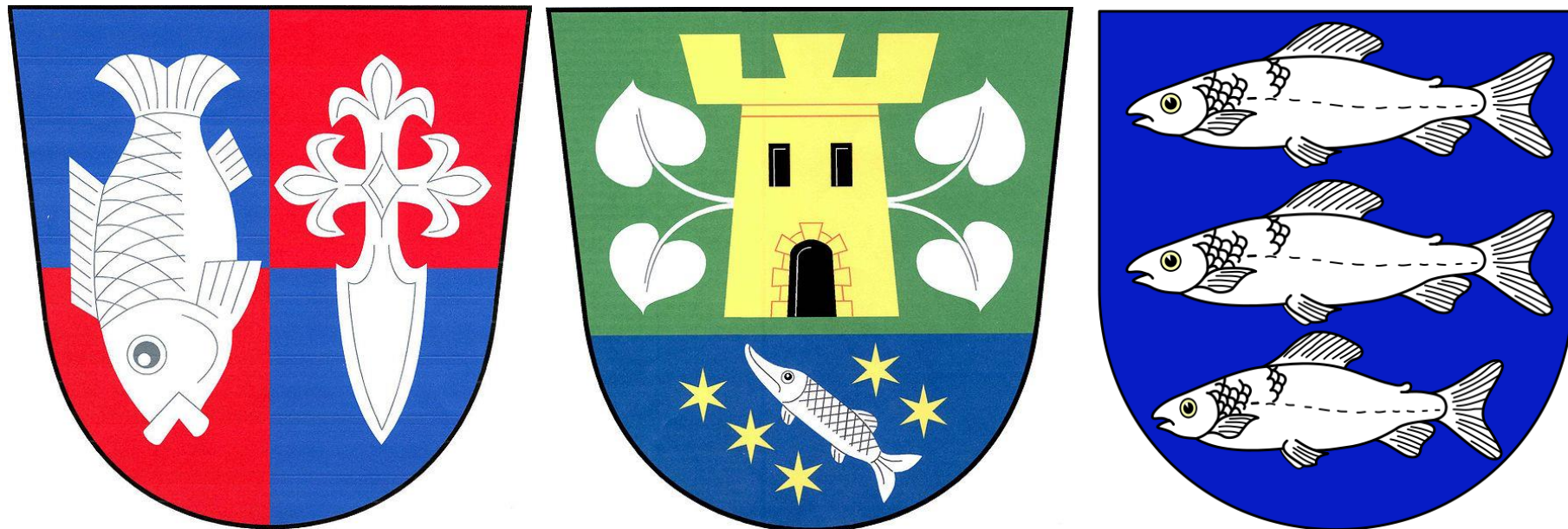

Liberecký kraj
8 znaků

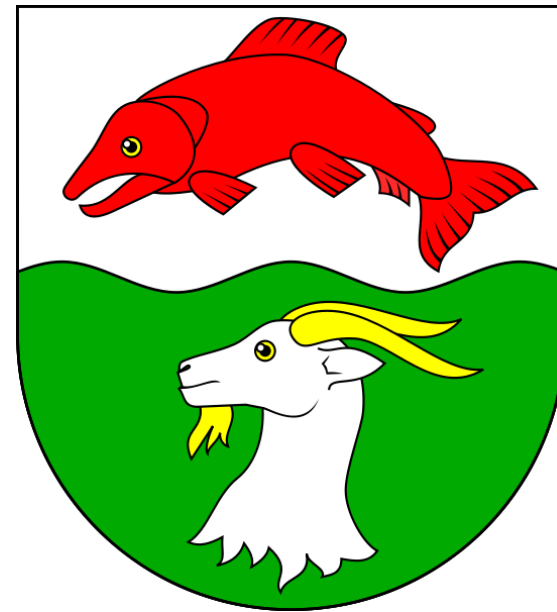
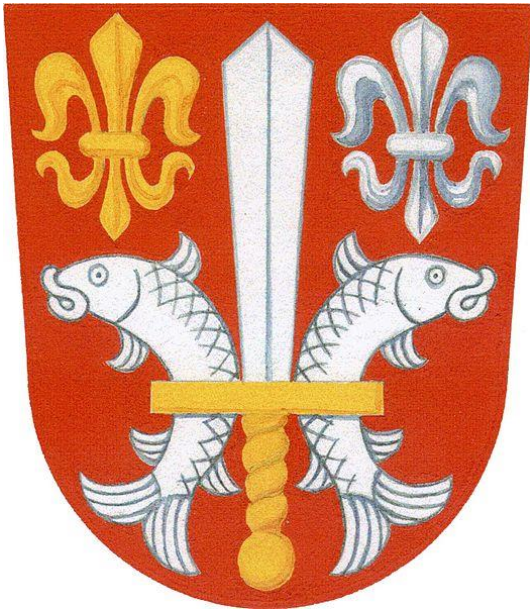
Sychrov, Krásný Lh

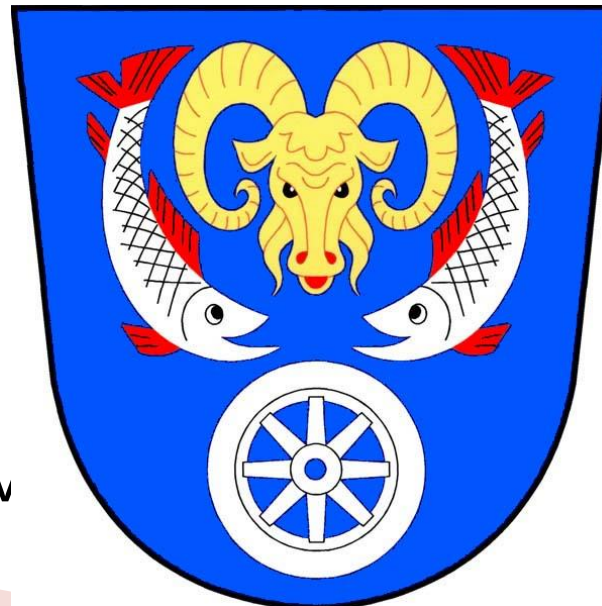
hojnost říčních ryb, chov ryb

Karlovarský kraj – Vojkovice, Hájek, Aš

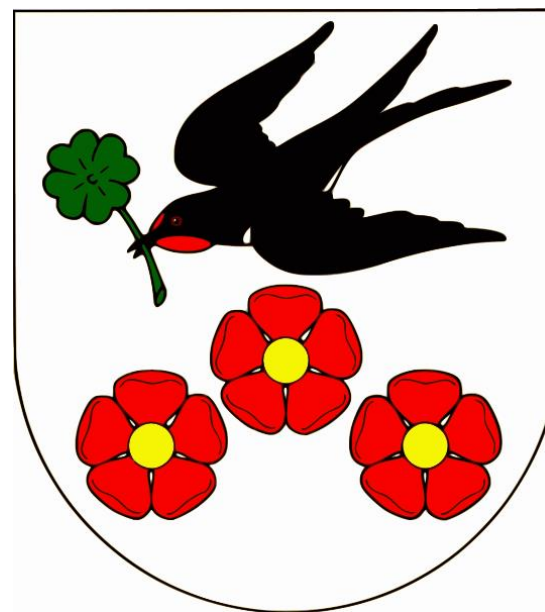

Ústecký kraj – Lobendava, Záluží, okr. Litoměřice

Liberecký kraj – Nová Ves

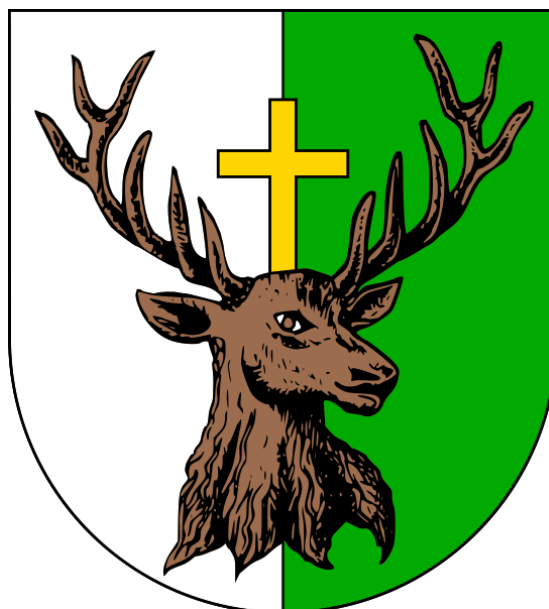
hojnost zvěře nebo typický živočich místa

Karlovarský kraj – Jindřichovice, Libavské Údolí

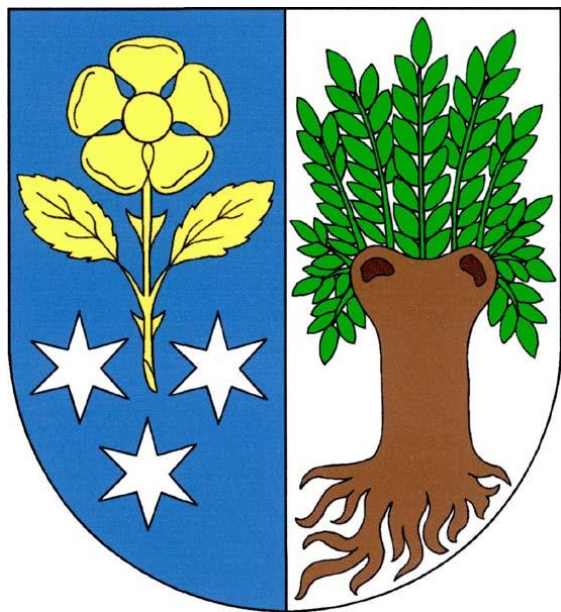

Ústecký kraj - Jílové

Liberecký kraj – Horní Řasnice, Benecko, Semily

etymologie

Karlovarský kraj – Vrbsice, Březová, Bukovany